

ADIŞ MƏMMƏDOV

AMEA-nın doktorantı

E-mail: TarixVeOnunProblemleri@gmail.com

DAXİLİ MÜNAQİŞƏLƏRİN TƏZAHÜR FORMALARININ SİYASİ ASPEKTLƏRİ

Açar sözlər: Daxili münaqişə, şəxsiyyətlərarası münaqişə, qrupdaxili münaqişə, sistem-daxili və sistemdən kənar münaqişələr

Ключевые слова: Внутренний конфликт, межличностный конфликт, внутригрупповой конфликт, внутрисистемный и внешнесистемный конфликт

Key words: Inner conflict, interindividual conflict, inside group conflict, innersystem and external system conflicts

Münaqişələr müxtəlif ictimai-siyasi quruluşa malik cəmiyyətlərdə həmişə mövcud olmuşdur. Bu da təbii və normal hadisə kimi başa düşülməlidir. Münaqişə və əməkdaşlıq ictimai inkişaf prosesində həmişə qarşılıqlı əlaqə kəsb etmişdir. Münaqişə latınca konfliktus (conflictus) sözündən əmələ gəlib toqquşma mənasını ifadə edir.

Münaqişə məqsədləri uyğun gəlməyən, öz məqsədlərini həyata keçirmək naminə bir-birinə qarşı mübarizə aparan iki və daha çox tərəfin toqquşmasıdır[9, 6; 12, 304].

Həm elmi ədəbiyyatda, həm də publisistikada münaqişə anlayışı birmənalı izah olunmur [17, 15-27; 22; 25, 49-55]. Buna baxmayaraq, bir çox tədqiqatçılar münaqişələrin təsnifatını yaratmağa cəhd göstərirlər. Bu tədqiqatçıların əsərlərinin təhlili belə bir qəti qənaətə gəlməyə imkan verir ki, münaqişəni birmənalı və tam şəkildə özündə əks etdirən vahid tipologiyayı tərtib etmək mümkün deyil. Yalnız bir neçə təsnifatın mümkünlüyü ideyasını qəbul etmək doğru olardı. Hər bir münaqişə açıq toqquşma şəklində özünü biruzə verəndən sonra onlar öz qanunları üzrə inkişaf etməyə başlayırlar. Münaqişələrin dinamikası və inkişaf tendensiyaları (meylləri) bir sıra amillərlə müəyyən olunur: onları yaradan səbəb və şəraitin mürəkkəbliyi dərəcəsi, iştirakçıların emosional təəssüratlanma dərəcəsi; öz məqsədlərinə nail olma tələblərinin ödənilməsi üçün real imkanlar, tərəflərdə maddi, maliyyə, təşkilati vasitələrin olması; tərəflərin qarşılıqlı güzəştlərə getmək hazırlığı; xarici amillərin təsiri və s.[12, 303-304].

Konfliktlər çox müxtəlifdir və demək olar ki, onlar öz predmetlərinə görə fərqlənirlər. İştirakçıların sayına görə konfliktlər özəl (iki insan arasında yaranan konflikt), çoxsaylı (bir neçə insanın cəlb olunduğu konflikt) və qrup halında (tərəflər kimi bütöv insan qruplarının çıxış etdiyi konflikt) olur. Sonuncu halda tərəflər kimi mikroqruplar (2-4 adam), kiçik qruplar (4 -5 adamdan 20 -30 adamadək), orta qruplar (tərkibində onlarla kiçik qrup olan təşkilatlar) və böyük sosial qruplar (bu halda konflikt sosial xarakter alır) çıxış edə bilər[1, 137].

Münaqişənin subyektinə aşağıdakılar daxildir: fərdlər, kiçik və böyük qruplar, qeyri-rəsmi əsasda yaranan və rəsmi cəhətdən təşkil olunmuş sosial birliklər, iqtisadi və siyasi xarakterli məhdud ictimai təşkilatlar, siyasiləşdirilmiş sosial təşkilatlar və s.

Cəmiyyətdə münaqişələrin və əməkdaşlığın, konsensusun və mübarizənin mövcudluğuna hətta hakimiyyət təsisatlarının özü müxtəlif səviyyədə və dərəcədə təsir göstərir. S.Lipset qeyd edir ki, demokratiyanın siyasi təsisatları təkcə konsensus əldə olunması amili kimi deyil, həmçinin gərginliyin artması və münaqişələrin çoxalması vasitəsi kimi istifadə oluna bilər[7, 583].

Tarix və onun problemləri, № 1 2014

Münaqişələr istər fərdlər, istər qruplar və istərsə də siyasi birliklər arasında və ya onların daxilində təşəkkül tapır və müxtəlif formalarda təzahür edir. Münaqişələrin mənbəyi ictimai qrupların mənafeələrinin müxtəlifliyi ilə şərtlənir. Siyasi birliklər daxilində münaqişələr hər şeydən əvvəl, siyasi elita ilə cəmiyyətin digər hissəsi arasındakı ziddiyyət kimi meydana çıxıb bilər. Belə hallarda cəmiyyətin geniş əhali kütləsi siyasi elitanı çoxluğun marağının ifadəçisi kimi yox, ilk növbədə azlığın mənafeəsinin təmsilçisi baxımından qiymətləndirir.

Konfliktologiya elmində münaqişələr aşağıdakı meyarlara və növlərə görə ayrılır:

- a) Subyektinə görə-şəxsiyyətlərarası münaqişələr, fərdi və qruplararası, qrupdaxili;
- b) Sferasına görə-sosial, iqtisadi, siyasi, mədəni, dini;
- c) Gərginlik dərəcəsinə görə-zəif, orta, güclü;
- ç) Axın xarakterinə görə-passiv, aktiv;
- d) Qüvvələr nisbəti və paylanmasına görə-şaquli (rəis-işçi münasibətləri), üfüqi (həmkarlar arasında);
- e) Gücdən istifadə edilməsinə görə-zorakı, dinc;
- ə) Sosial nəticələrinə görə-funksional (konstruktiv-yaradıcı), disfunksional (destruktiv-dağıdıcı);
- j) Sosial strukturdakı münasibətlərə görə-sistem daxili, sistemdən kənar;
- z) Hüquq və vəzifələrlə bağlı-hüquqi, qeyri-qanuni [24, 159-160; 18, 90-99].

Bəhs olunan problemin iqtisadi aspektlərini təhlil edən bəzi tədqiqatçılar belə bir nəticəyə gəlmişlər ki, etnik münaqişənin baş vermə ehtimalı etnik azlığın həyat səviyyəsindən asılıdır [11, 9-15]. "Problemlı" regionda əhali nə qədər çox imkanlıdırsa, qiyamçıların lazımı vəsait əldə etmə şansı bir o qədər çoxdur. Bundan başqa, bir qayda olaraq bu cür hərəkətlərə yardım edən varlı və nüfuzlu diasporun mövcudluğu əhəmiyyətli rol oynayır. Koller və Hefflerin fikrincə, cəmiyyət nə qədər çox müxtəlif və demokratikdirsə, silahlı etnik münaqişənin və ya vətəndaş müharibəsinin baş vermə şansı bir o qədər azdır. Digərləri isə belə hesab edir ki, bəzi əlamətlərə istinad edərək müstəqillik uğrunda silahlı mübarizənin tezliklə başlanacağını əvvəlcədən xəbər vermək olar. Bu əlamətləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar: [16, 21-30]

1. Dini və ya etnik azlıqlara aid olan qrup hazırda malik olduğundan daha çox muxtariyyət tələb edir. Əksər hallarda bu tələblər siyasi və iqtisadi vasitələrlə həll edilir.

2. Hərbi əməliyyatların başlama ehtimalı o halda təxminən 60%-ə çatır ki, milli azlıq nə vaxtsa müstəqil dövlətə malik olub. Bu dövlətin nə vaxt və harada mövcudluğu, necə yarandığı, hansı idarəçilik formasının istifadə olunması və hansı səbəblərdən müstəqilliyini itirməsi elə də vacib deyil. Məsələn, fransız kolonistlərinin nəslindən olan Kanadanın Kvebek əyalətinin sakinləri müstəqillik tələb edir. Onlar bunu bir vaxtlar Kanadanın, Fransanın koloniyası olması ilə əlaqələndirirlər. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, müstəqilliyin itirilməsi yaxın keçmişdə baş vermişdirsə bu, daha çox təhlükəlidir.

3. Müstəqillik uğrunda mübarizə aparən qrupların təşkilatlanması nə qədər mütəşəkkil olarsa, onların silahlı mübarizəyə başlama ehtimalı bir o qədər çoxalır. Məsələn, protestant Böyük Britaniyasının tərkibinə daxil olan Şimali İrlandiyanın katolik sakinlərinin öz müqəddəratını təyin etmək arzusu güclü inzibati strukturların yaradılması ilə möhkəmləndirilmədi. Katoliklərin bir neçə güclü terrorist qrupları yarada bilməsinə baxmayaraq, əhalinin böyük hissəsinin maraqlarını ifadə edən vahid təşkilati mərkəz yaradılmadı. Analoji proseslər keçmiş sovet respublikalarında yaşayan etnik ruslarla da baş verir. Onlar, vaxtaşırı ayrı-ayrı vilayətlərin, regionların muxtariyyəti və ya Rusiyaya birləşdirilməsi uğrunda çıxış edir. Lakin bu fəaliyyət bir nəticə vermir.

4. Öz müqəddəratını təyin etmək iddiasında olan regionda infrastruktur və informasiya texnologiyaları ilə əlaqədar vəziyyət nə qədər çox yaxşı olarsa, hərbi əməliyyatların başlama ehtimalı bir o qədər çoxalır. Əgər müəyyən etnik qrup hər hansı bir ölkənin tabeliyində sıx bir ərazidə yaşayırsa, rəhbərliyin elə də çox əhəmiyyəti olmur. Əgər etnik və ya dini qrup iki və daha artıq dövlət arasında bölünübse onun əhəmiyyəti dəfələrlə artır. Məsələn, belə hadisə Serbiya, Albaniya və Makedoniya arasında bölünmüş albanlarla, Fransa və İspaniya arasında basklarla, Rusiya və Azərbaycan arasında ləzgilərlə, Rusiya və Gürcüstan arasında çeçenlərlə baş verdi. Separatçı hərbi dəstələr öz fəaliyyətlərini ancaq telefon, radiostansiya və sairənin köməyi ilə koordinasiya edir [13, 158-164].

5. Etnik və ya dini qrupun doğum səviyyəsi nə qədər çox olarsa, öz müqəddəratını təyin etmə uğrunda müharibəyə başlamasına bir o qədər çox meyilli olar. Doğum səviyyəsinin aşağı olması çoxlu sayda miqrant axını və s. ilə ödənilə bilər.

Müxtəlif ölkələrdə baş vermiş bir sıra münaqişələrin təhlili zamanı onların konkret hansı kateqoriyaya aid edilməsi çətinlik törədir. Məsələn, çeçen münaqişəsinin siyasi-hüquqi təhlili onu daxili münaqişə kimi müəyyən etməyə kömək edir. Çeçen münaqişəsinin siyasi-hüquqi təhlili dedikdə, dövlət və müxalifət qrupu və ya dəyişilməsi üçün ona qarşı yönələn təşkilat arasında düşmənçilik əlaqəsi, o cümlədən dövlətin siyasi hakimiyyətinin və ya siyasi rejiminin siyasi ümumiliyi, zorakılıq vasitələri başa düşülür. Bu mövqelərdən Rusiyanın siyasi sisteminin dəyişilməsinə yönələn siyasi qanuni münaqişə olan çeçen münaqişəsi müxalifətin məqsədlərinə əsasən, Rusiya dövlətinin siyasi ümumiliyi idi. İstifadə olunan bu növ vasitələrin xarakterinə görə beynəlxalq təcrübədə federal hakimiyyətinə qarşı zorakılıq hərəkətləri “üsyən” və ya “qiyam” kimi qiymətləndirilir. Göstərilən təriflərə, həmçinin dövlət daxilində bir çox sosial münaqişələrin ötməsi analizinə əsaslanaraq, daxili silahlı münaqişə dedikdə, istənilən toqquşma, qarşıdurma və müəyyən siyasi məqsədlərə nail olmaq üçün silahlı qüvvələrin tətbiq edilməsi ilə bir dövlətin ərazisində münaqişə aparən tərəflər arasında onların həlli formasını müəyyən edirik. Bir tərəfdən, daxili silahlı münaqişə (DSM) sosial-siyasi xarakterli fəvqəladə vəziyyətin böhran formasıdır. Onun yaranmasının əsas səbəbi həm müxtəlif formalı münaqişələr (iqtisadi, siyasi, millətlərarası, regional və s.), həm də kriminal xarakterli fəvqəladə vəziyyətlərdir. Digər tərəfdən, DSM güc metodlarının tətbiq edilməsi ilə sosial törəmələr arasında qarşıdurmaların həlli formasıdır [13, 158-164]. Beləliklə də məlum olur ki, daxili münaqişələr həm də toqquşma, qarşıdurma kimi siyasi məqsədlər daşıyır.

Daxili münaqişələr qruplararası münasibətlərdə də özünü qabarıq şəkildə göstərir. Nəzərə almaq lazımdır ki, qruplararası qarşılıqlı münasibətlərin formaları çox və rəngarəngdir. E.V. Andrienko qruplararası münasibətlərin formalarını əsasən dörd qrupda müəyyən etmişdir. Birinci istiqamətdə sosial stratifikasiya səviyyəsində böyük sosial qruplar arasındakı münasibətlər öyrənilir. İkinci istiqamət qruplararası münasibətlərin aşağıdakı şəraitdə öyrənilməsinə müəyyən edir: bu zaman qrupun biri lider, digəri isə onun ardınca gedən qrup olur. Üçüncü istiqamət kiçik qruplararası münasibətləri öyrənməklə bağlıdır. Dördüncü istiqamət isə qruplararası münasibətlərin qrupdaxili münasibətlərə təsirini öyrənir. Bu dörd istiqamət bir-birinə əsaslanır və bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədədir [3, 13-20]. Bu baxımdan da qruplararası konfliktlər müvafiq olaraq sosial qruplar arasında yaranan konfliktlərdir. Fərdi səviyyədə o, həm də şəxsiyyətlərarası konflikt kimi də çıxış edə bilər. Nəzərə almaq lazımdır ki, hər bir kəs özündən daha çox öz sosial qrupunu təmsil edir. Belə ki, müəyyən insanların arasında birbaşa konfliktli münasibətlər mövcud olmaya bilər, lakin yenə də aralarında konflikt olan müvafiq sosial qrupların təmsilçiləri kimi onlar arasında konflikt mövcuddur.

Tarix və onun problemləri, № 1 2014

Qruplar arasında münaqişələr konkret sosial situasiyalarda yaranır. Münaqişə iştirakçıları meydana çıxan ziddiyyətlərin bir-birinə qarşı durduğunu dərk edirlər. Buna görə də onun xarakteristikasını, həmçinin bu situasiyanın konfliktdə olan insanlar tərəfindən qavranılmasını da konfliktin struktruna aid edirlər. Konfliktə girərək və ya onun həllini axtararaq, konfliktə olan tərəflər müəyyən fikir və motivlə idarə olunurlar. Bununla əlaqədar olaraq onlar üçün münaqişəli situasiyada xarakterik olan davranış motivləri də konfliktin struktruna aid edilir. Lakin münaqişəli tərəflərin tələbləri təmin olunarsa, belə halda ziddiyyətlər münaqişəyə çevrilməyə bilər. Əgər münaqişəli şərait münaqişəyə gətirib çıxarsa münaqişənin inkişafı onu son həddə gətirib çıxarır, bundan sonra isə münaqişənin zəifləməsi başlayır və o başa çatır [14, 642; 2, 13].

XX əsrin 80-ci illərindən sonra rusiyalı tədqiqatçılar münaqişə probleminə xüsusi önəm vermiş, çoxsaylı tədqiqatlar aparmışlar. Məşhur rus konfliktoloqu, Rusiyada konfliktologiyanın pionerlərindən A.V.Dmitriyev və V.N.Kudryaçev daxili münaqişəni “münaqişə tərəflərinin obyektiv və subyektiv ziddiyyətlərinin bir təzahür forması kimi” nəzərdən keçirirlər [5, 7]. V.N.Şalenko daxili münaqişənin mənşəyi ilə bağlı yazır: “Müasir sosioloji ədəbiyyatda sosial münaqişə adı altında fərdlər arasında mübarizənin bütün formaları başa düşülür [23, 4].” Bundan başqa, müəllif qeyd edir ki, münaqişənin xüsusi növünü qarşıdurmanın digər növlərindən-ziddiyyət, fərq, rəqabət və s. bu kimi növlərindən fərqləndirmək lazımdır [23, 4]. Digər rusiyalı tədqiqatçı Y.Zaprudskiy daxili münaqişədən danışarkən yazır ki, daxili münaqişənin aşağıdakı funksiyaları vardır: qüvvələr nisbətinin yaradılması və balansın qorunması (hökumət də daxil olmaqla); ümumi qəbul olunmuş norma, dəyər və qaydalara sosial nəzarət olunması; yeni sosial norma və institutların yaradılması və ya onların yenilənməsi; fərdlərin və qrupların uyğunlaşması və sosiallaşması (ictimailəşməsi); qrupların fiziki və normativ sərhədlərinin yaradılması və müdafiə olunması; qrupdaxili və qruplararası münasibətlərdə nisbətən stabil strukturların yaradılması və müdafiə olunması; qrupda və cəmiyyətdə qeyri-formal iyerarxiyanın yaradılması, qeyri-formal liderlərin müəyyən olunması [6, 52-64]. Göründüyü kimi, sosial-psixoloji yanaşmada insanlar arasında şəxsiyyətlərarası və qruplararası konfliktlər, həmçinin fərd və qrup arasındakı konfliktlər tədqiq olunur. Birinci halda ayrı-ayrı insanlar arasında yaranan, ya da ayrı-ayrı sosial qrupların daxilində onların üzvləri arasında yaranan konfliktlər nəzərdə tutulur. İkinci halda isə əsasən kiçik, orta və ya böyük sosial qruplar arasında mövcud olan konfliktlər nəzərdə tutulur. Üçüncü halda isə ayrı-ayrı insanlar ilə sosial qrupların bütün üzvləri və ya əksəriyyəti arasında yaranan konfliktlərdən danışılır [8, 166].

P.A.Tsıqankov münaqişələri şəxsiyyətlər, qruplar, dövlətlər arasında olmasından asılı olaraq daxili və xarici tiplərə bölür [21, 34]. Daxili münaqişələr qrup daxilində, dövlət daxilində baş verə bilər. Xarici münaqişələr isə dövlətlər arasında ərazi iddiaları, diplomatik mübahisələr, iqtisadi ziddiyyətlər üzündən baş verə bilər və münaqişələr müxtəlif formalarda təzahür edə bilər. Bu əsasən zorakı – yəni hərbi toqquşma, müharibə və qeyri-zorakı yəni diplomatik notalar, iqtisadi sanksiyalar formasında olur. Münaqişənin zorakı formasında təzahürü zamanı müxtəlif metodlar tətbiq edilir ki, bunların sırasında: 1) genosid – yəni dövlət tərəfindən sanksiyalaşdırılmış sistemli, kütləvi şəkildə hər hansı bir etnik qrupun məhvi [15, 7; 19, 168-176].: məsələn, Ermənistan tərəfindən törədilən Xocalı faciəsi; 2) etnik deportasiya, yəni bir etnik qrupun öz yaşadığı doğma torpaqlarından kütləvi şəkildə qovulması: məsələn, azərbaycanlıların Ermənistandan zorla deportasiya edilməsi; 3) məcburiyyət metodu: süni stimullaşdırılan assimilyasiya; 4) konsensus metodu: inteqrasiya və multikulturizm siyasəti; 5) ərazi metodu: narazi etnik qrup dövlətin tərkibindən ayrılır: məsələn, Dağlıq Qarabağda olduğu kimi – daxili sesessiya (ayrılma).

Qeyd etmək daha vacibdir ki, münaqişə cəmiyyətin sosial və siyasi strukturunda səviyyəsi, miqyası və kəskinliyi ilə səciyyəlidir. Siyasi aspektdə daha əhəmiyyətli münaqişə o

hesab olunur ki, eyni vaxtda sosial və siyasi strukturun bütün səviyyələrini əhatə edir və münaqişə iştirakçılarının hamısına toxunur. Daha az əhəmiyyət daşıyan münaqişə isə bununla səciyyələnir ki, o, sosial strukturun məhz müəyyən hissəsini əhatə edir.

Daxili siyasi münaqişələrin böyük əksəriyyəti etnosların status uğrunda mübarizələri ilə bağlı olur. Hər bir etnos da hesab edir ki, məhz siyasi hakimiyyətdə təmsil olunmaqla və ya hakimiyyətə hər hansı təsir vasitələrinə malik olmaqla maraqlarını təmin edə bilərlər. Əksər hallarda isə etnoslar çıxış yolunu birmənalı şəkildə “mərkəzdən qopmaqla” “suverenlik” əldə etməkdə görürlər[4, 57-58]. Sözsüz ki, belə suverenlik adətən bütövlükdə etnosun maraqlarına xidmət etmir. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, qeyd olunan suverenlik müəyyən bir qrupun hakimiyyətə yiyələnməsinə daha çox yarayır. Etnosların suverenlik uğrunda mübarizələrinin əsasını bir qayda olaraq separatçı hərəkatlar təşkil edir. Göründüyü kimi, münaqişə siyasi sistemin bu cür gərgin daxili və xarici şərtlər daxilində fəaliyyət göstərməsinə səbəb olur. Belə bir vəziyyətdə isə siyasi sistem nəinki zəifləyir, hətta onun tamamilə dağılması da baş verə bilər[4, 57-58]. İlkin təhlillər də göstərir ki, münaqişə sözün geniş mənasında bu və ya digər sahədə insan fəaliyyətinin mümkün nəticələrindən biri kimi çıxış edir. Cəmiyyətin müxtəlif sahələrində-məişətdən, ailədən tutmuş dövlətə, beynəlxalq münasibətlərədək özünü büruzə verir.

Münaqişənin təbiətinin və nəzəri-metodoloji yanaşmaların təhlili göstərir ki, Avropa və amerikalı alimlər münaqişə anlayışına müxtəlif aspektlərdən yanaşmış, bir qrup tədqiqatçılar onu psixoloji, digər qrup sosioloji amil kimi nəzərdən keçirmiş, daxili münaqişənin təzahür formaları kimi fərdlər, kiçik qruplar, eləcə də hər hansı bir dövlətin tərkibindəki böyük sosial qrupların gərginliyi kimi şərh edilmişdir. Fikrimizcə, münaqişə həm də cəmiyyətin inkişafının başlıca elementlərindən biridir. Münaqişə fərdlərin və qrupların davranışının əsasını təşkil edir, hakimiyyət strukturlarının dəyişməsinə və siyasi proseslərin inkişafını şərtləndirir. O, həm də siyasi subyektlərin qarşılıqlı fəaliyyətini reallaşdıran, bütün siyasi proseslərin səmərəliliyinə əlverişli təsir göstərən sosial hadisədir. Elə buradaca münaqişənin ilkin pozitiv funksiyası üzə çıxır. Münaqişə cəmiyyətdə mövcud olan ümumi gərginliyin nisbətən yumşalmasını şərtləndirir. Yəni münaqişə bir növ “klapan” rolunu oynayaraq gərginliyi ictimai həyatdan ixrac edir[10, 11]. İctimai həyatda gərginlik isə orada meydana çıxan müxtəlif mənşəli problemlərdən doğur. Siyasi münaqişədə belə “klapan” həm daxili, həm də xarici müstəvidə oynaya bilər. Ziddiyyətlərin vaxtında aşkar olunaraq dəf edilməsi daha təhlükəli münaqişələrin baş verməsinin qarşısını alır. Tanınmış rus tədqiqatçısı D.Feldman siyasi münaqişələrin bu funksiyasını cəmiyyətəki sosial gərginliklərin idarə olunması və aradan qaldırılması kimi nəzərdən keçirir[20, 41-53].

Beləliklə, “daxili münaqişə” anlayışı və təzahür formaları, təsnifatına dair aparılan araşdırmalar göstərir ki, münaqişələr istər fərdlər, istər qruplar və istərsə də siyasi birliklər arasında və ya onların daxilində təşəkkül tapır və müxtəlif formalarda təzahür edir. Münaqişələrin mənbəyi ictimai qrupların mənafeələrinin müxtəlifliyi ilə şərtlənir. Siyasi birliklər daxilində münaqişələr hər şeydən əvvəl, siyasi elita ilə cəmiyyətin digər hissəsi arasındakı ziddiyyət kimi meydana çıxıb bilər. Belə hallarda cəmiyyətin geniş əhali kütləsi siyasi elitanı çoxluğun marağının ifadəçisi kimi yox, ilk növbədə azlığın mənafeəsinin təmsilçisi baxımından qiymətləndirir. Bu tip münaqişələr əsasən, daxili siyasi mübarizə, sosial-siyasi, milli, dini və s.mənafeələrin toqquşması ilə silahlı zorakılığa qədər gedib çıxıb bilər. Əksər hallarda daxili münaqişələr vətəndaş müharibələri, üsyan hərəkatları, silahlı qiyam və çevrilişlərlə təmsil olunur. Daxili münaqişə anlayışının mahiyyətini təhlil edərkən məlum olur ki, o, yalnız dövlət daxilindəki etnik qruplar arasında deyil, həm də hakimiyyət və hakimiyyət səlahiyyətləri uğrunda mövcud rejim çərçivəsində aparılır. Məsələn, hökumət və parlament arasında, hakim elitadakı müxtəlif siyasi qruplaşmalar arasında, dövlət və siyasətin ayrı-ayrı subyektləri

Tarix və onun problemləri, № 1 2014

(şəxsiyyət, qrup, institut və s.) arasında. Daxili münaqişə anlayışının tərifinə dair nəzəri-metodoloji yanaşmaların və prinsiplərin icmalı onu deməyə əsas verir ki, belə münaqişələr müxtəlif formalarda təzahür edir, bəzən isə siyasi xarakter kəsb edərək daxili muxtariyyət uğrunda mübarizədən müstəqillik uğrunda mübarizə səviyyəsinədək yüksəlir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Аниупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология. М.: Юнити, 2002, 552 с.
2. Александрова Е.В. Социально-трудовые конфликты: пути разрешения. М., 1993
3. Babayeva T.T. Qruplararası qarşılıqlı münasibətlərin əsas formaları // Psixologiya jurnalı, 2005, № 3, s.13-20
4. Галкин А.А. Общественная стабильность: некоторые теоретические подходы. МЭиМО, 2006, №9, с.57-58.
5. Дмитриев А.В., Кудрявцев В.Н. Введение в общую теорию конфликтов. М., 1998, 349 с.
6. Запрудский Ю.Г. Внутри конфликта. // Социологические исследования. 1993. -№ 7, с. 52-64
7. Əfəndiyev M. Siyasi elmin əsasları. Bakı: Siyasət, 2004, 604 s.
8. Кэрролл Ойстер. Социальная психология групп. М.: Олма-Пресс, 2004, 222 с.
9. Козырев Г.И. Введение в конфликтологию: М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001, 176 с.
10. Козер Л.А. Функции социального конфликта. М.: Идея-Пресс, 2000, 193 с.
11. Красова Е. Этнизация политики как конфликтогенный фактор // Политическая конфликтология перед новыми вызовами, 2001, № 9, с. 9-15
12. Мельник В.А. Политология: М, 1999, 495 с.
13. Mİrbəşiroğlu E. Etnosiyasi münaqişələrə müasir baxış // Dİrçəliş XXI əsr, 2008, №128-129.- s.158-164
14. Майерс Д. Социальная психология. СПб: Питер Пресс, 1997, 684 с.
15. Mc Garry J., O'Leary B. The Politics of Ethnic conflict regulation. L.: Rout ledge, 1993
16. Руткевич М. Социальная поляризация // Социологические исследования, 1992, № 9, с. 21-30
17. Степанов Е.И. Методологическое обеспечение конфликтологических исследований// Социальные конфликты. Экспертиза. Прогнозирование. Технологии разрешения. М., 1994. № 7. С. 15 - 27
18. Степанов Е.И. Современная конфликтология: Общие подходы к моделированию, мониторингу и менеджменту социальных конфликтов: М.: Издательство ЛКИ, 2008. С.90-99.
19. Сперанский В.И. Основные виды конфликтов: проблемы классификации. // Социально-политический журнал, 1995, № 4, с.168-176
20. Фельдман Д.М. Отечественная политология перед фундаментальными проблемами исследования международного конфликта. Вестник Мос. Ун-та. Серия 18. 2001, №1, с. 41-53.
21. Цыганков П.А. Теория международных отношений: Учеб. пособие. М.: Гардарики, 2002, 590 с.
22. Чумиков А.Н. Социально-политический конфликт: теоретические и прикладные аспекты. М., 1995
23. Шаленко В.Н. Конфликты в трудовых коллективах. – М., 1992. С.4.

24. Щербак В.Е. Конфликтные ситуации на предприятиях // ЭКО. 1999. №11. С.159-160:
25. Ядов В.А. Методологические проблемы изучения социальных конфликтов // Социальные конфликты. Экспертиза. Прогнозирование. Технологии разрешения. М., 1991. № 1. С. 49 – 55

АДИШ МАМЕДОВ
Докторант НАН

ПОЛИТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ВНЕШНИХ ФОРМ КОНФЛИКТА

Статья посвящена некоторым аспектам вид форм внутренних конфликтов. Дается научный анализ и сущность внутренних конфликтов, известно, что сам конфликт бывает не только межэтнический, но и существуют иные формы, такие как меж группами внутри государства, а также борьба за власть современного режима. Например, между парламентом и правительством, различные группы элит, а также меж государственным уровне а также в частных субъектах политических групп в элите, далее между лицами, меж группами и политическими институтами. Теоретически и методологические подходы дается в определении понятия внутреннего конфликта и их принципов обзора, такого рода конфликты проявляются в различных формах а иногда носит политический характер, то есть борьба за независимость.

ADISH MAMMADOV

ON POLITICAL ASPECTS OF APPEARANCE FORMS OF INTERNAL CONFLICTS

Political aspects of appearance forms of internal conflicts is researched in the article. Analyzing of essence of internal conflicts being known that, this conflict is not only between ethnic groups within a state, also carrying struggle for power within the current regime. For example, between parliament and government, different political groups in the elite, also between state and in private subjects of policy (for ex. between persons, groups and political institutes and etc.). Theoretical and methodological approaches to the definition of the concept of internal conflict and the principles of the review suggests that such conflicts are manifested in various forms, sometimes by the political character of the struggle for the autonomy of the interior rises to the level of struggle for independence.

Rəyçilər: t.e.d. A.C.İsgəndərov, t.e.d. P.Q.Darabadi

BDU-nun Mənbəşünaslıq, Tarixşünaslıq və tarixin tədrisi metodikası kafedrasının 17 dekabr 2014-cü il tarixli iclasının qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür (pr.№9).